

TÜRKİYE'DE ULUSAL KÜLTÜR TARTIŞMALARI BAĞLAMINDA ÇAĞDAŞ UYGARLIK SORUNU

Recep Ercan

Öz

Türk toplumu son iki yüzyıldır sürekli olarak ulusal kültür kimliğini bulma çabası içinde olmuştur. Özellikle Cumhuriyet sonrası ulusallaşma sürecinde önemli dönüşümler sağlamakla birlikte, bu sürece ilişkin yaşanan siyasal, etnik ve dinsel çatışmalar, ulusal kültür/kimlik kazanımında toplumsal uzlaş/sentezin kurulmadığını göstermektedir. O halde ülkemiz ulusal kültür oluşturma sürecini henüz tamamlamamıştır ve bu konuda sorunlar yaşamaktadır. Bu sorunların aşılması noktasında önerilen yaklaşımlar ideolojik söylem boyutunda karşıt kültür modelleri yaratmıştır. Bu da toplumda ulusal sentez yerine, çatışma ve yönsüzlük duygusu yaratmıştır.

Bu çalışmada, ulusal kültürün oluşturulmasına yön veren kültür sentezlerinin tarihsel kaynaklarına gidilerek temellendirilmesi yapılmış ve bu konuda yapılan tartışmalara dikkat çekilmiştir.

Anahtar Sözcükler

Ulus, ulusal kültür, kültürel kimlik.

Problem of Contemporary Civilisation Within the Context of Discussion of National Culture in Turkey.

Abstract

The Turkish society has been trying to find its national identity for the last two hundred years. Especially after the declaration of the Republic, the nationalization process had achieved important transformations in the society. However, the political, ethnic and religious conflicts point to the fact that the national-cultural identity problem has still not found a social solution which can be called a consensus or a synthesis. It can be deduced that in our country the generation of a cultural identity has not been yet completed. For the solution of this problem the proposals on the ideological level have produced counter cultural models. This has, instead of a national culture, created conflict and a sense of indirection.

In this study, origins of the prevalent theses on national culture are investigated. Attention is drawn on recent discussions.

Key Words

Nation, national culture, cultural identity.

Giriş

Türklerin İslam'ı kabulü ve sonrasında, özellikle 15. yüzyıldan sonra farklı dil, din ve ırkların etkisiyle Osmanlı ümmet kimliğinin içinde kendi kimliğini eritmiştir (Levis, 1991: 327). Devletin resmi dilinin dahi Türkçe olmadığı düşünülürse, Türklerin gerek Hıristiyan Bizans'la, gerek İslam Arap'la ilişkileri belki evrensel kültüre katkıları yadsınamaz ancak, Ahmet Ağaoğlu'nun belirttiği gibi, Türkler İslam-i sorumluluğun altında her şeyini, dilini, edebiyatını, iktisadını ve hatta Türklüğünü unutmuştur (Ağaoğlu'ndan aktaran Türkdoğan, 1988: 39). Türkler ulusal kurtuluş savaşıyla birlikte ulusal kimlik arayışına girmiştir. Ancak, sorun şu ki, Cumhuriyetle birlikte yerleştirilmek istenilen

kimlik, Türklük ya da Türkiye bilinci hangi temeller üzerine oturtulmalıdır. Halkın tarihi birikimi ve deneyimi bir olanak alanı sunabilir mi, yoksa tam tersine bir çekince ve ürkeklik mi oluşturmaktadır. Bu sorunlara yanıt bulabilmek için önce ulusallaşma ve ulusal kültür kavramına açıklık getirmek gerekmektedir. Çünkü ulusal kültür, ulusallaşma sürecinin kendisidir aynı zamanda. Ulus, ulusallaşma sürecinin ortaya çıkardığı bir olgu olarak çağdaş dünyanın son iki yüz yılda ulaştığı en dikkat çekici gelişmedir. Ne var ki, tüm toplumlar ulus kimliğine aynı zaman diliminde benzer süreçleri izleyerek ulaşmamışlardır. Batı’da 15. yüzyıla kadar uzanan ulusallaşma sürecine, “Sanayi Devrimi” ve “Fransız Devrimi”nin ateşlediği aydınlanmanın etkisi büyük olmuştur. “Sanayi Devrimi” ekonomik gelişme ve ulusal pazarın oluşturulmasını sağlamıştır. Şaylan bu gelişmeyi “pazar bütünleşmesi” (1983: 9-11) olarak değerlendirmektedir. “Fransız Devrimi” de siyasal ve ideolojik düzlemde ulusalculuğu ve ulusal devletlerin oluşumunu hızlandırmıştır. Tüm Doğu toplumları ise, bu gelişmelerin uzağında kalmıştır. Batı’ya en yakın Osmanlı Devletinde dahi, Batıdaki dönüşümler yaşanmamıştır. Bunun bir çok nedeni olmakla birlikte belki de en önemlisi devletin örgütlenme yapısından kaynaklanmaktadır. Devletin tüm kurum ve kuruluşları mevcut statükoyu korumaya yöneliktir. Güvenç’e göre bunun birkaç nedeni vardır. “Osmanlı Devleti, mükemmel (kutsal) bir toplum/yönetim düzeni kurduğuna (kurabileceğine) inanmış. Bu düzeni değiştirip geliştirebilecek her türlü yeniliğe şiddetle karşı çıkmış. Bastırmış, susturmuştur... Osmanlı Devleti, kendi düzenini kaçınılmaz değişme ve çözümlere karşı korumak isterken, her türlü bilimsel (şüpheli), felsefi (değerlendirici) ve teknolojik (uygulayıcı) düşüncüyü engellemiş, görkemli bir İmparatorluğu yalnızca yüksek iman, yönetim gücüyle yaşatmaya çalışmış, başaramamıştı” (Güvenç, 1985: 122). Dolayısıyla Osmanlı’da, her türlü gelişme ve değişimin öne merkezi otorite tarafından tıkanmıştır. Bu nedenle ne bilim, ne de felsefe gelişebildi. Çünkü bilime ve felsefeye ihtiyacı yoktu. Cumhuriyetin eşiğine kadar Ortaçağ iskolastiği ile geldi. Bunu fark ettiğinde ise zaten geç kalmıştır.

Osmanlı Devleti, Batı karşısında özellikle askeri ve ekonomik alanda gerilemeye başlayınca, -genelde “Doğu-Batı” çatışması üzerine kurulan güç dengesi- sömürgeleşme ve tek taraflı bağımlılık sürecine girmiştir. İçinde bulunduğu koşullardan kurtulmak için “Batılılaşma”yı çıkış yolu olarak gören Osmanlı, kurumsal düzeyde yapılacak değişikliklerle ve askeriyenin güçlendirilmesi ile sorunun çözüleceğini sanmıştır. Bu nedenle yapılan tüm değişiklikler “üstyapı” reformları ile sınırlı kalmıştır. Reform hareketleri toplumsal tabana indirilemediği için doğal olarak başarılı olamamıştır. Çünkü, reform talebi halkın değişme isteğinden değil, yönetimin kendini güçlendirme isteğinden kaynaklanmıştır. Sonuçta tüm çabalar İmparatorluğun yıkılmasını önleyememiştir. Bu yıkıntıdan ancak, Mustafa Kemal Atatürk’ün önderliğinde Kurtuluş Savaşı vererek başarıya ulaşılmış, yeni bir ulus devlet doğmuştur.

Ulus devletlerinin ortaya çıkışı aynı döneme rastlamadığı için Şaylan, tarihsel süreçte daha önce uluslaşan ve ekonomik gelişmesini sağlayan ülkelerle, azgelişmiş ülkeler arasında ‘bağımlılık’ ve ‘çatışma’ olmak üzere iki yönlü

etkileşim olduğunu söylemektedir (1983: 10). Bunun sonucunda erken uluslaşan gelişmiş ülkeler, henüz uluslaşmamış geri kalmış ülkelere her yönüyle müdahale ederek ekonomik, toplumsal ve kültürel yapılarını önemli ölçüde değişikliğe uğratmış, çarpıtmışlardır. Nitekim Avcıoğlu'da, Doğu-Batı arasındaki karşıtlığın Osmanlı aleyhine bozulması üzerine Osmanlıyı ekonomik, politik, sosyal ve askeri olarak buhrana soktuğunu belirterek, bundan sonraki ilişkilerin Batı'nın açık pazarı, yarı sömürge tipi bir işbölümünün gelişmesi biçiminde yorumlamakta ve toplumun normal gelişimini engellediğini söylemektedir (1969: 26). Bu durum, geri kalmış ülkelerde birbirine zıt eğilimlerin iç içe olduğu bir dizi tepkinin doğmasına yol açmıştır. Batı kurumlarını reddetme ya da kabul etme mantığı üzerinde kurulan yerlilik / yabancılık; 'Doğu / Batı' sorunu gibi kutuplaşmalar, söz konusu gelişmenin sonucu olarak ortaya çıkmıştır (Güleç, 1992: 19).

Osmanlı Devleti, 18. yüzyıldan beri sürdürdüğü reform hareketleriyle, devleti ve bürokrasiyi modernleştirirken, kültürel kimliğini "Osmanlılık" ve "İslamlık"ta bulmaya çalışmıştır. Yani bürokraside Batıcı ve laik, ama kültürde tutucu ve geleneksel davranmıştır. Halbuki, ulusallaşma ile ulusal kültür yaratma süreci birbirinin bütünleyicilerdir. Osmanlı aydını ve bürokrasisi bunu fark edememiştir Cumhuriyet dönemin de bu güçlüklerin aşılmasına çalışılmış, zaman zaman sıkıntılar yaşanmakla birlikte, ulusal devletin kurulması ve onun biricik dayanağı olan ulusal ideoloji oluşturma çabaları, ulusal kültür politikalarının şekillenmesine yön vermiştir. Bu anlamda cumhuriyet tarihi boyunca ulusal kültür kavramı, ulusal devlet süreciyle birlikte ele alınmıştır. Güleç'e göre Cumhuriyetle başlayan uluslaşma, "ulusal/kültürel kimliğimizi aramak ve yaratmak açısından büyük bir değişimi harekete geçirmiştir. Uluslaşmamız gerçekleştiği ölçüde ulusal kültür yaratılacak, ulusal kültür ve kimliğimizde uluslaşma sürecimizin taşıyıcısı olacaktır" (Güleç, 1992: 152). Bu açıdan bakınca ulusal kültürün bileşenleri, Türk devriminin özüne uygun olarak; çağdaş, laik, halkçı, milliyetçi, ulusal bilince ve karaktere uygun olarak ulusal bütünlüğü sağlamış, kendine özgü dili, sanatı ve edebiyatıyla, kısaca tarihe, bilime ve doğaya uygun olarak değişmek, gelişmek ve geleceği güven duygusuyla yaşamak olmalıdır.

Ulusal Kültür Tartışmalarına Yön Veren Tarihsel Kaynaklar

Ulusal kültür konusunda bugün de yaşanan tartışmaların kaynağı Tanzimat döneminden itibaren yaşanan ulusallaşma süreçlerinde arayan Güleç (1992: 40) ve Güvenç (1985: 118) ulusal kültür konusunda çeşitli kesimlerin görüşlerini/tezlerini birbirine benzer şu noktalarda toplamaktadırlar: 1. Anadolu 2. Orta Asya 3. Türk İslamcı 4. Batıcı 5. Atatürkçü(ler) 6. Çağdaş Kültür Sentezci(ler). Bu sınıflandırmaya giren görüşlerin çoğunun birbiriyle çakışması nedeniyle burada, yukarıdaki tezleri de kapsayacak ölçüde Küçükömer'in (1969: 9) Doğucu-İslamcı ve Batıcı-Laik(ler) olarak yaptığı sınıflama temel alınmıştır. Benzer sınıflamaları diğer yazarlarda da görmek mümkündür. Örneğin Kongar, siyasal boyutta "devletçi-seçkinci" cephe ile "gelenekçi-liberal" cephe ayrımını yapmaktadır (1999: 665-666). Türkiye iki yüzyıldır süren ulusallaşma çabalarına koşut olarak kültürel alanda iki kesimin

çatışmasına sahne olmuştur. Bunlardan birincisi “Batıcı-laik”cephedir. Bu kesimin içinde yer alan gruplara Tanzimatçılar, Jön Türkler, İttihatçılar ve Kemalistler dahil edilebilir. Bu cephenin karşısında bulunan ikinci grup ise, “Doğucu-İslamcı” cephedir. Bu grubun içinde “Türkçü, İslamcı gibi akımların etkili olduğu dikkat çekicidir. Günümüze kadar yansıyan düşünsel/ideolojik çatışmanın taraflarını bu cepheler oluşturmuştur. Her iki akımın da, ulusallaşma ve ulusal kültürün oluşturulması noktasında Türk toplumuna yön vermeye çalıştıkları söylenebilir. Ancak her iki akımın da çıkış noktası, özgünlükten ziyade Doğu – Batı ekseninde bir öykünmeciliğe dayanmıştır. Türk aydınının kendisi değil de, bir başkası gibi olma düşüncesi sanırım kendisine ve halkına olan güvensizlikten kaynaklanmaktadır. Bu da Türk aydınını, güçlü uluslar karşısında aşağılık kompleksine itmiştir. İlhan, siyasal otoritenin resmi ideolojisi olarak dikte ettirilen ithal modellerin dışa bağımlılığı artırmaktan başka işe yaramadığını belirterek yarı bürokrat Türk aydınını küçümsemektedir (İlhan, 1996: 103).

Küçükömer’e göre, Ulusal kurtuluş savaşı vermiş bir toplumun bugün gelinen noktada tekrar emperyalizmin kısılcasına sürüklenmesi düşündürücüdür (1969: 12). Çünkü ulusal bağımsızlık, tam olarak ekonomik bağımsızlıkla güçlendirilememiştir. Batı kapitalizmi 19. yüzyıl başından beri gerektiğince Batıcı-laik bürokratlara, gerektiğince İslamcı çevrelere sığınmış, halk kitlelerini kullanarak etnik ve dinsel temelde karşı karşıya getirmiştir. Bu bölme ile Batı, Türkiye’de gerçek bir gelişimin olanaklarını kilitlemiş, önünü tıkamış, adeta hapsetmiştir (Küçükömer, 1969: 141). Bunu aşmanın yolu, siyasal bağımsızlığı takip eden ekonomik bağımsızlığı da başarabilmekten geçmektedir. Dışa bağımlı olarak geri bırakılmış ülkelerde ulusal kültürün gelişebilmesi olanaklı değildir. Bugün Türkiye’nin bu duruma sürüklendiğini söylemek abartı olmasa gerek. Türk toplumunun önünde ulusal bağımsızlık, ulusal kültür sorunları hala çözümlenebilmiş değildir. Cumhuriyet tarihi boyunca bu tür sorunlar iç politikaya malzeme yapılmış, siyasal konjonktürün etkisiyle toplum kesimleri çatışmaya sürüklenmiştir.

Ulusal kültür politikası konusunda yaşanan karışıklıkların altında yatan problem, Türk devrimini ve gidiş yönünü yeterince kavrayamamakta aranmalıdır. Cumhuriyetin ilk döneminde uygulanan devrimci program, ulusal kültür oluşturma noktasında Türk toplumuna bir yön vermiş olsa da, zamanla bu yön duygusunun kaybedildiği, yolundan saptırıldığı bilinmektedir. Türk devriminin çıkış noktası anti-emperyalist, ulusal ve tam bağımsız çağdaş Türkiye’yi kurmaktır. Bunun yolu öykünmecilikten değil, özgün ve bilimsel yaratıcılıktan geçmektedir. Dünya kültürlerinin kesişme noktası olan Anadolu uygarlıkları, bize bu deneyimi, binlerce yılın birikimi olarak sunmuştur. Yeter ki kültürel gelişimin alt yapısı doğru anlaşılabilsin. Ulusal bilinç, ancak tarih bilinciyle birlikte oluşabilir. Tarih bilinci olmayan toplumlarda ulusal bilinç gelişemez. Ancak, tarih bilinci geçmişe takılıp kalmak, geçmişe özlem duymak, geçmişin zihniyetine dönmek, geçmişe ait ne varsa aynen yaşatmak değildir. Tarih, bugünün anlayışı ile yeniden yorumlanmalı ve ona yeni anlamlar yüklenmelidir. O zaman tarih, insan ve toplum yaşamında gurur kaynağı,

zenginlik kaynağı oluşturur. Aksi durumda tarih bir antikadan, hayatı zorlaştırmaktan başka bir şey değildir. Bu anlamda uygarlık, tarihin diyalektik kavrayışı, tarihin bir sentezi ve yeniden yorumudur. Onun için, tarihin her dönüm noktası kendi koşullarının ürünü olarak anlam kazanır. Tanzimat Batıcılığı ile Atatürk Batıcılığının farkı da buradadır. Attila İlhan'ın deyişiyle birincisi, “çok uluslu bir ümmet imparatorluğunda beliren komprador batıcılığı, ötekisi uluslaşmış bir ülkede kendini gösteren bilinçli batıcılık” (İlhan, 1999: 79-83). Birincisinde, batılılar öyle istedi diye teslimiyete dayalı öykünmecilik söz konusuysen, ikincisinde bilinçli ve özgür iradenin tercihi söz konusudur. Bu farklılıklara bir çok açıdan bakılabilir. Şöyle ki, Cumhuriyet kadroları, Tanzimat Batıcılarının dini çerçevede kalarak sorunlara çözüm arama mantığını yadsımışlar; yerine Batıdaki ulusal devlet ve uygarlıkların temel ilkesi olan laikliği benimseyerek çağdaş çözüm arayışlarına yönelmişlerdir. Osmanlı Tanzimatçılığının devlete dönük yüzü Batılı-laik iken topluma dönük yüzü Doğulu-dini kalmıştır. Cumhuriyet Kadroları ise, toplumsal ve yönetsel alanda laiklik ilkesi, neredeyse seçkinci-bürokrat kesimin elinde sekülerizme dönüştürüldüğü gerekçesiyle eleştirilmiştir. Nitekim Kurtuluş Savaşında, Kemalist Kadro ile ittifak eden taşra eşrafı, yeni devletin kimliği konusunda anlaşmazlığa düşmüş, ilerici bürokrasinin karşısında tutucu bir tavır sergilemiştir. Bu direnme bugünde sürmektedir. Laik ve anti-laik güçler arasındaki mücadele ulusun kültürel kimlik sorununun çözülemediği anlamına gelmektedir. Türk aydınının bu noktada duyarlılığı hep ideolojik söylem boyutunda kalmıştır. Atatürk, “Türkiye Cumhuriyeti'nin temeli kültürdür” derken, Türk aydınlanmasının önünü açacak kültür devriminin önemine işaret etmektedir. Bugün ulusal devlet ve ulusal ideoloji oluşturulmuş fakat, ulusal kültür henüz oluşturulamamıştır. Modern Türkiye'nin kurulması yolunda önemli adımlar atılmış olmasına rağmen, tarihten getirilen kültürel mozaik nedeniyle Türkiye bugün hala ulusal kültür sorununu tartışmaktadır. Doğulu muyuz ya da Batılı mıyız sorunsalını aşmak için, kısmen doğulu, kısmen de Batılı özellikler taşımakla birlikte özgün bir toplum olmanın gereği kavranılamamıştır. Geleceğin Türk toplumunu oluşturma noktasında devreye sokulan devrimler, Türk aydını tarafından yeterince anlaşılmadığı ya da anlaşılmak istenmediği için farklı yönere çekilmeye çalışılmıştır. Bu noktada Türk Devriminin uygulanması ve yorumlanması, ideolojik tercihlere göre farklılaşmaktadır.

Doğucu – İslamcı Cephe

Aralarında küçük farklar olmakla birlikte, siyasal yaşamımızda “Doğucu-İslamcı olarak adlandırılan akımlar, ulusal kültür konusunda uygulanacak politikaların belirlenmesinde daha çok tarihi ve İslami değerleri öne çıkarmaktadırlar. Türkçüler ve İslamcılar bazı unsurları öne çıkarma noktasında ayrılaştıkları söylenebilir. Kültürel değerlerin tarihi kaynaklarını, Orta Asya Türklerine dayandıran Türkçüler ile, Türklerin İslam dinini kabul etmeleriyle birlikte kültürel yaşamlarında İslam kimliğinin daha belirleyici olduğu düşünen İslamcılarının, din faktörüne öncelik tanımları, ulusal kültürün kaynaklarını Orta Asya Türk, Selçuklu ve Osmanlı kültürleriyle temellendirmeye çalışırlar. Diğer bir deyişle, Türkçü kesimlerin daha çok Orta Asyacı tarih tezine, İslamcı

kesimlerin ise, Türk-İslam sentezine dayalı tarih tezine dayandıkları söylenebilir. Kendilerini İslamcı ve Türkçü olarak ifade eden bu kesimler, ulusal kültür konusunda temel referanslarını Gökalp’in ulusal kültür anlayışına dayandırırılar. Bu kesimin önde gelen sosyologlarından Türkdoğan, kendi düşüncelerini karşıtlarına göre tanımlama yoluna gitmiştir. Ona göre, “İçtihatçılar ve kültürde Hümanistler, Batı’ya sonuna kadar açık radikal Batıcı’dırlar. Türkçüler ve İslamcılar ise, Doğu-Batı sentezi yanında İslam-Türk sentezini de Gökalp ve Mehmet Akif’in bıraktığı yerden itibaren devam ettirmeye çalışıyorlardı” (Türkdoğan, 1988: 192). İslamcı ve Türkçü kesimlerin referans aldıkları düşünce kalıplarına bakıldığında “Tanrı dağı kadar Türk, Hıra dağı kadar Müslümanım” sloganında netleşmektedir. Konuya bu şekilde bakıldığında bir çok noktada düşüncelerine katılmasak da Cumhuriyet dönemi düşünce akımlarının şekillenmesinde, özellikle belli bir kesim üzerinde Gökalp’in etkisi olmuştur. O nedenle burada Gökalp’in ulusal kültür konusunda düşüncelerine kısaca değinmek yerinde olacaktır. Ona göre ulusal kültür, “bir milletin dini, ahlaki, hukuki, akli, estetik, lisani, iktisadi ve fenni hayatlarının ahenkli bir bütünü” (Gökalp, 1972: 30) olarak tanımlamaktadır. Bundan sonra Gökalp, üzerinde en çok tartışılan aydın ve halk kültürü ayırımına gitmiştir. Gökalp’in bu konuda görüşlerini Türkdoğan şu şekilde özetlemektedir. Gökalp, ulusal kültürün kaynağını halkta ve halkın ürettiği değerlerde bulmaktadır. Bunun yanında bir de aydınların/seçkinlerin bireysel iradelerinin ürünü olarak tek tek yaptıkları kültür vardır ki, Gökalp buna, aydın kültürü ya da medeniyete karşılık gelen “tehzip” adını vermektedir. Dolayısıyla bu tür kültürel unsurlar yapay, seçkinlere ait olduğu için de aristokratiktir. Halbuki tüm toplumun ortaklaşa ürettiği kültür doğaldır. Kendiliğinden oluştuğu için de demokratiktir. Aydın kültürü, belli bir eğitim ve bilginin sonucunda oluştuğu için değişebilir, bir ulustan başka bir ulusa aktarılabilir. Böyle bir kültür ise ulusal değil, evrenseldir. Ulusal olan ise halkın kültürüdür, yani “harstır”. Bu nedenle değişmez, bir ulustan diğerine aktarılamaz (Türkdoğan, 1988: 23). Görüldüğü gibi Gökalp kültürü, halk ve aydın kültürü olarak iki ayrı yapıda ele alması ve birini diğerinden üstün görmesi gereksiz bir zorlama ve bilimsel olmayan bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir. Gökalp bu yaklaşımıyla kültürel gelişime set çeken muhafazakar ve ırkçı düşüncelere kaynaklık etmiştir. Nitekim Turhan ve diğerlerinin yaptıkları bir çok çalışmada bu ayrımı görmek mümkündür. Turhan’a göre, ulusal kültür temel iki kaynaktan beslenir. İlki, büyük şehirlerde yaşayanların ve aydınların temsil ettiği aydın kültürü, diğeri de, küçük şehir, kasaba ve köylerde yaşayan geniş halk kesimlerinin temsil ettiği halk kültürüdür (Bkz. 1980). Türkçü-İslamcı kesimlerin bu yaklaşımlarında dikkat çeken esas nokta, ulusal kültürden anladıkları halk kültürüdür. Onlara göre halk kültürü, halkın kendine özgü değerlerinin toplamı olarak gördükleri manevi kültür unsurlarıdır. Bu değerler, diğer kültürel unsurlara göre daha önemli görülmektedir. Bundan dolayı kültürel değişme konusunda bu çevreler daha tutucu davranırlar. Çünkü onlara göre halk kültürü değişmemelidir. Benzer bir yanılığ da, kültürün halkla ilişkisinden dolayı demokratik olduğu vurgusudur. Sanki kültür seçim sandığı da, genel oyun sonucuna göre belirlenmektedir. Türkçü ve İslamcıların ulusal kültüre statik açıdan yaklaşımları, bu grupları Batılılaşma hareketlerine karşı daha seçici ve

mesafeli durmaya zorlamıştır. Bu şekilde kendi kültürlerini yabancı kültürlerin - onlara göre- yıkıcı etkisinden koruyabileceklerini düşünmüşlerdir. Türkçü-İslamcı görüşler, diğer Batıcı-laik görüşlerin aksine Kemalizm'in kültür politikasını tarihi köklere inmek, Batıdan ve Doğudan gelebilecek tesirlerden korunmak olarak yorumlanmaktadır. Türkdoğan'a göre Türkçü ve İslamcılar, "kültürde hümanistler" olarak niteledikleri kesimlerin, tasavvur ettikleri tarzda Latin-Yunan köklere yönelik bir radikal Batılılaşmaya kapalı olduklarını, ancak Gökbalp'in de onayladığı kadar "çağdaşlaşmaya/modernleşmeye" taraftar olduklarını, böylece, bir yandan Türk tarihine yönelik köklere inerken, Kemalist ideolojinin düşünce yaşamımızdaki doğrultusunu koruduklarını iddia ederler. Öte yandan kültürde hümanistler olarak niteledikleri kesimlerin aşırı laikleşme veya laikliği sekülerize etmek suretiyle bir din haline getirdiklerini iddia ederek bu eğilimi dışladıklarını, kutsal bir alanda halkın inançlarını özgürce yürütme hakkını savunduklarını söylerler. Böylece, iki sistem arasındaki davranış bütünlüğü sağlanmış olmaktadır ki, İslam-Türk sentezinin anlamı da budur..." (Türkdoğan, 1988: 192). Burada Türkdoğan'ın görüşlerinin hiç birine katılmadığımızı hemen belirtelim. Türkçü ve İslamcı kesimlerin düşünceleri, daha çok batılılaşma karşıtlığı üzerine dayandığı için, bu kesimlerin Batılılaşma sürecine ilişkin eleştirileri şu noktalarda toplanabilir. Batıdan model alma yada taklitçilik, kendi insanımızın hayal gücünü, yaratıcı zekasını köreltebilir. Toplumların tarihi gelişimleri farklıdır. Bu yüzden bir toplum için uygun olan bir model, başka bir toplum için uygun olmayabilir. Bu bağlamda Batı toplumları ve Batı medeniyeti, Hıristiyan kültürü ve sınıflı toplumun bir sonucudur. Türkdoğan'a göre, kültürde Batıcıların etkisiyle, Atatürk'ün "Dil ve Tarih Tezi"ne karşıt olarak, kültürel hümanizm adıyla Yunan-Latin köklere dönülmesi ve yoğun olarak klasiklerin Türkçe'ye çevrilmesi sonucu, gençliği kültürel boşluğa sürüklemişler ve kültürel alanda ikili -düalist- yapının yarattığı çelişkiler yaşanmıştır. Türkdoğan'a göre, bu çelişkilerin kültürel yaşamımızı zenginleştirdiği söylenemez. Özellikle, 1940-1950 yılları arasında uygulanan kültür politikasının, Orta Asya Türk kültür geleneğinden uzaklaşıp, -devletin güdümüyle- Latin-Yunan köklerine inilmesi yoluyla Türk toplumuna yeni medeniyet ve kültür odakları sunulmaya çalışıldığını vurgulayan Türkdoğan, bu amaçla Köy Enstitülerinin ve halkevlerinin çıkış noktasının, köy çocuklarının beynini yıkayarak ulusal güçler yerine, hümanist, ulusal dokusu zayıf Marksist kuşaklar yetiştirildiğini söyler. Türkdoğan'a göre Kemalizm, Batıcıların elinde adeta bir taş bebek gibi dondurulmuş, yaşanan hayata uyumu engellenmiş, özellikle militarist laikliğe kadar götürülmüştür. Bu şekilde ülkede solcu-Marksist grupların yaygınlaşması sağlanmıştır. Çünkü, Türkdoğan'a göre, hümanizm ile komünizm barışık kardeşler gibidir (1988: 15-17). Türkdoğan'ın bu fazla ideolojik ve bilimsel temelden yoksun görüşleri, ulusal kültür tartışmalarına bir katkı sunduğunu sanmıyoruz. Nitekim Gökberk (1980: 2), 1950'den sonra ileriye değil de geriye gidişin söz konusu olduğunu belirterek, bu geriye gidişler insanları ister istemez dar bir milliyetçiliğe götürdüğünü söylemektedir. Ona göre. 1940'larda yapılan büyük çeviri faaliyetleri bir Rönesans'tı. Aydınlanmanın itici gücünden vazgeçerek dünyaya açılmak yerine kendi dar çevrene, -Gökberk buna taşra kültürü demektedir- kapanmada bu taşralı

ufkun etkisi büyük olmuştur. Bununla birlikte Türkçü-İslamcı çevrelerin, 18. yüzyıldan itibaren Batı’ya yönelen Osmanlı’nın temel yanlışlığının, kendi gelişme dinamiklerini oluşturmaları yerine, Batıdan ithal yolunu seçmeleri noktasındaki eleştirileri, genel kabul gördüğü söylenebilir. Genelde Türk aydını, hangi kesimden olursa olsun Batılılaşma konusunda kötü bir taklitçiliğe karşıdır. Ancak sıkıntı, özgün kültür kalıplarının ortaya konmasında yaşanmaktadır. Bu konuda Türkiye’de henüz bir uzlaşımın sağlanamaması, ulusal kültür tartışmalarının önemli bir sorunu olarak görülmektedir. Öyle ki, Türkçü-İslamcı görüşlerin içinde Batılılaşmaya yönelik eleştiriler, Kemalizm’i ve laik Cumhuriyeti olumsuzlamaya kadar gidebilmektedir. Cumhuriyet tarihinde 1950-1960 arası dönem, önemli bir dönüm noktası olmakla birlikte, Kemalist ideolojiye eleştirel ve reddiyeci/muhalif yaklaşımlar Cumhuriyetin kuruluşundan beri hep olmuştur. Bu eleştirilerin çıkış noktası, Türk Devriminin, küçük bir azınlığın ya da tek bir kişinin dayatması sonucu millete rağmen yapılması noktasındadır. Özellikle Cumhuriyeti bir dayatma olarak değerlendirenlerin bu eleştirileri laiklik, uluslaşma, kültür politikaları, kurumsal değişiklikler... noktasında toplanabilir. Bu çevrelere göre Türk Devrimi, öykünmeciliğin, tercümeçiliğin sonucunda Türkiye Batılılaştıkça batmış, sömürgeleşmiş, yabancıların güdümüne girmiştir (Tanör, 1998: 306). Batılılaşmanın bir sonucu olarak ortaya çıkan yabancılaşmanın yanında keyfi dayatmacılık da İslamcı-muhafazakar görüşlerin Türk Devrimine yönelttiği önemli eleştiri noktalarındandır. Ali Fuat Başgil, bu dayatmayı “otoriter bir idarenin indi ve zümreci görüşleri”, “din ve maneviyat düşmanlığı”nı doğurmuştur. Nurettin Topçu da benzer görüşleri savunarak, buna “istibdat yönetimi” demektedir. Ahmet Kabaklı ise bu yönetimi, milleti terbiye etmek ve yeniden yaratmak iddiasında olduğu için eleştirmektedir. Tanör’e göre bu eleştiriler, daha çok din ve laiklik konusundaki duyarlılıktan kaynaklanmaktadır (1998: 306).

İslamcı-Türkçü kesim, Aydınlar Ocağı bünyesinde örgütlenerek, özellikle 1980 askeri yönetimi ve sonrasında devletin etkili organlarında ulusal kültür politikalarını biçimlendirme ve devletin resmi ideolojisi olarak topluma sunulmasında aktif olarak rol oynamıştır. Ulusal kültür tartışmaları, 1980 sonrası oluşan siyasal kimlik ve kültürel yabancılaşma sorununa çözüm olarak dayatılan Türk-İslam Sentezine, haklı gerekçe oluşturmak ve bu alanda oluşan ideolojik boşluğu doldurmak için, bu kesimler tarafından ortaya atılmış bir sorundur. Bu kesimlerin kültür politikalarına, otoriter ve totaliter bir yaklaşımı benimseyerek, bireyin güçlendirilmesinden ve toplumsal refahın artırılmasından çok, bunların üstünde güçlendirilmiş bir devlet imgesi yaratmaktadırlar. Bunlara göre, bugün yaşanan ulusal kültür sorunlarının kökeninde Batı emperyalizmi, hümanizm akımı ve aydın ihaneti yatmaktadır. Bu yaklaşım, bilimsellikten ziyade tamamen duygusal ve ideolojik tavrın yansıması olarak görülebilir.

Batıcı – Laik Cephe

Muhafazakar-İslamcı cephenin karşısında yer alan ve Cumhuriyetin ilk yarısında etkili olan “Batıcı-laik”cephe, Türk Devriminin amacının çağdaş uygarlık düzeyini yakalamak ve bunun için yapılması gereken en rasyonel tutumun Batılılaşmak olduğu noktasındadır. Çünkü çağın en ileri uygarlığı Batı

olduğuna göre, yapılması gereken Şeyin Batı'ya yönelmek olduğunu savunurlar. Bundan dolayı Batıcı-laik aydınlar, Niyazi Berkes, T. Zafer Tunaya, Doğan Avcıoğlu vb., Türk Devrimini ađdaŐlaŐma tezleri içinde değerlendirirler. Őerif Mardin, Münci Kapani gibi bazı yazarlar, ađdaŐlaŐma tezine yakın anlamda modernleşme ve batılılaşma kavramlarını kullanmaktadır. En çok vurgu yaptıkları noktalar bağımsızlık ve ulus kavramlarıdır. Özellikle Cumhuriyetin ilk yıllarında milliyetçilik ve anti emperyalizm uluslaşma sürecinin önemli argmanlarıdır. ađdaŐlaŐma sürecinde toplumsal devrimlerin önemini vurgulayan Batıcı-laik kesimler, özellikle laiklik ilkesini çađdaŐlaŐmanın önünü açan en önemli kültür devrimi olarak görürler. Türk devrimini tanımlama noktasında bazı yazarlar, Doğan Kuban, Suat Sinanoğlu Türk devrimini "Hümanizma", "Türk Hmanizması", "Kültür Devrimi" olarak tanımlamakta, zer Ozankaya, Erol Cihan gibi yazarlar "Türk Rönesansı", Macit Gökberk, İlhan Arsel, Server Tanilli, İlhan Selçuk gibi yazarlar ise, "Aydınlanma" anlamında tanımlamışlardır (Tanör, 1998: 303). Buna benzer bir tanımlamayı Güleç yaparak, değerli çalıŐmasında Batıcı-laik görüşleri ve bu görüŐlerle ilgili bir kaç önemli temsilcilerini; 1- Anadolucular/Anadolu Hümanizmi (Sinanoğlu, Günyol, Anday, Balıkcı). 2- Atatürkçüler(Kongar, een, İlhan). 3- ađdaŐ Kültür Sentezciler (Güvenç, Timur, Yavuz, Belge, Tuncay, Ortaylı ve Anday) olarak sınıflandırmaktadır (Güleç, 1992: 138-139). Bu sınıflamaya giren yazarların görüşleri bazı farklılıklar göstermekle birlikte, içerik olarak ardışık ara tonları andırdıklarından aynı kategoride değerlendirilebileceği dŐnlmŐ ve bu anlamda Batıcı-laik cephe altında sunulmuŐtur. Bunun yanında Cumhuriyet aydınlanmasına, Batıcı-laik kesimlerin yanında belirli ölçülerde liberallerin ve Marksistlerin de önemli katkı sundukları söylenebilir.

Anday, Batı'nın beş yüz yıldır süren uluslaşma süreci dikkate alındığında Türkiye tarihinde Cumhuriyet döneminin yerini belirlemenin henüz erken olduğunu söylemektedir. Ona göre Cumhuriyet, geleceği kurma noktasında kendini anlamlandırma ve bir yere oturtma sürecindedir. Bizde uluslaşma, sosyalleŐme ve ađdaŐlaŐma süreçlerinin birlikte yürütülmesi bir takım çatıŐmalara yol açmakla birlikte sancılı geçmektedir (Anday, 1998: 13). Anday'ın görüŐlerinden anladığımıza göre, Cumhuriyet tarihi boyunca yapılan ve yapılmak istenilenler; dil, tarih, sanat vs. bir "ulus yaratma" ve bu açıdan bakıldığında kendini arama ve bulma çabası olarak görülebilir. Bu noktada Türk Devriminin temeli olarak laikleŐmeyi gören Sinanoğlu, Doğu'nun mistik ve dogmatik değerler düzeninin bırakılarak akılcı ve insancıl temellere dayanan Batılı değerleri önermektedir (Sinanoğlu, 1980: 66). Türk devriminin önemli bir aŐaması olan kültür devrimi, laiklik sayesinde din ideolojisinin baskısından kurtarılmış birey ve toplum kavrayışı sunmaktadır. Türk Devriminin gelişmesini engelleyen Doğu kaynaklı kültür öğelerini gelişmenin önünde en büyük engel olarak gören Günyol, Türk Devrimini, köhneleŐmiş gelenekler ve inançlarının etkisiyle yıkılan Osmanlı'nın yerine ađdaŐ bir toplum kurma çabası olarak görmektedir (1986a: 129). Ona göre Türk toplumunu ileriye götürmenin yolu, bağnazlıktan, kr inançların baskısından kurtarmaktır. Çünkü Günyol, Türkiye'nin baŐ sorununu softalık, bağnazlık olarak görmektedir (Bkz. 1986b).

Kültürde Batıcılığın önemli isimlerinden Eyüboğlu ise, sorunu uygarlık sürecinde ele almaktadır. Bu konuda sentezci bir yaklaşımı benimseyerek kültür sorununu çözümlenmeye çalışmaktadır. Ona göre uygarlık, insan başarısı olmakla birlikte, üzerinde yaşanan, toprağın beslediği bir birikim olarak belli bir dönemle sınırlanmaz ve daha gerilere gider. Gerilere gidildikçe ulusların tarihinin karıştığını, dolayısıyla geçmişi anlamlandırmanın, sınırlandırmanın tamamen keyfi olduğunu, o nedenle ulusun kendisiyle ilgili kararı kendisinin vermesi gerektiğini söyler. Bağımsızlık savaşı ile yeniden doğan ulus, geçmişini bilginler gibi çok uzakta değil, herhangi bir ırk ve din gözetmeksizin aynı haklar çerçevesinde ektiği buğdayın kökünde aramıştır. İnsan, geçmişi ile hesaplaşarak gelişir. Bilim de, düşünce de, sanat da, tohumları nereden gelirse gelsin ancak belli bir toprağın şartları içinde, yani geçmişi ile uzlaşarak yaratıcı olabilir (Eyüboğlu, 1967: 183). Bu bağlamda yapılması gereken “geçmişimizi, topraklarımızda arayıp bulduğumuz her değeri, Eti, Yunan, Roma, Bizans, Selçuk, Osmanlı, ne olursa olsun benimsemek. Eskiye sırtımızdan atıp, düşüncemize ve bugünkü hayatımıza maletmek; devam ettirmek değil yeniden yaşatmak.... Eskinin sırtından geçinenlerin yeniyi boğmalarını önlemek” (Eyüboğlu, 1967: 185) gerektiğini söyleyen Eyüboğlu, Anadolu-Türk sentezi olarak gördüğü Türk Hümanizmasını, tüm Anadolu uygarlıkları arasında bir kültür sürekliliği olarak görmekte ve bu uygarlıklara sahip çıkmaktadır.

Görüldüğü gibi, Cumhuriyet döneminin farklı kültürel yönelimleri, tarihin çok yönlü yorumundan kaynaklanmaktadır. Uygarlık tarihi, nesnel gerçekliğin ötesinde beklentilerimize uygun düşen ideolojik temelli yönelimlere göre anlamlandırılması ya da yorumlanması sonucunda yaşanan kültürel sorunlar, ülkenin sağlıklı bir kültür politikasına kavuşabilmesi için bu ikilemin nasıl aşılabileceğinde düğümlenmektedir. Bugün yapılması gereken bize göre, Doğu mu? ya da Batı mı? tercihinde odaklaşmak yerine, ne geçmişte takılı kalarak, ne de geleceği göz ardı ederek, geçmişten geleceğe uzanan kültürel sürekliliği doğru anlamak ve kendinden bir şeyler katarak onu iyi işlenmek gerekir. Nitekim Türkçü-İslamcı görüşlere karşı duran, ancak taklitçi Batıcılığı da yanlış bulan Tanpınar, bu konuda “öyle sanıyorum ki, ne maziye sevmek, ne Garb’ı tanımak ve ona hayran olmak bizim için kafi değildir. Mazi nihayet geçmiş bir zamandır; bizde, ancak kendisine içimizden bir şeyler katarak hakkıyla yaşayabilir. Biz ise bugün bile değiliz; yarınız” (Tanpınar, 1998: 105). O halde Tanpınar’a göre yapılması gereken, özgün kültürle beslenen Türkiye’nin geleceğini kurmaktır. Bu özgüven Türk toplumunda vardır. Batı ve Doğu, bu özgüveni gerçekleştirmek için ancak kaynak sunmaktadır. Türk toplumu bu kaynağa sahip. O halde yapılması gereken Tanpınar’a göre, Türk devriminin sunduğu olanaktan yararlanarak çağdaşlaşmayı gerçekleştirmektir. Bir dönem Cumhuriyet kadrolarının Osmanlı’yı yadsımasının sonucu olarak Tanpınar’ın, kültürel geçmişe ilgisizliği eleştirilebilir. Ne diyordu Tanpınar, “bizim için asıl olan miras, ne mazidedir, ne de Garb’tadır; önümüzde çözülmemiş bir yumak gibi duran hayatımızdadır” (1998: 108). Tanpınar’a göre, önümüzde duran hayat çağdaş uygarlığın kendisidir. Tanpınar’ın, Çağdaş Türkiye’nin kurulması için, gerekli olan özgün kültürün yaratıcılığa dayandırılması düşüncesine katılıyoruz. O zaman tarihin bize yüklediği Doğu ile Batı arasında dengeli bir senteze

ulaşabilmek olasıdır. Bu noktada Tunçay, daha sentezci bir tutum takınarak, Türkiye'nin kültür mirasına sahip çıkılması gerektiğini ancak, seçiciliğinde şart olduğunu, buna karar vermek içinde kültür mirasımızın iyi anlaşılması gerektiğini söyler (1983: 58). Bu anlamda Tunçay'da bazı yazarlar gibi Batılılaşmanın olumsuz etkilerine vurgu yapmakla birlikte bugün sahip olduğumuz olumlu bir çok toplumsal değeri Batı etkisine borçlu olduğumuzu bildirmektedir. Bu tartışmalara Kültür felsefesi ışığında bakan Yavuz, Türk kültürünün dünden bugüne geçirdiği aşamaları ciddi bir eleştiriden geçirerek kültür üzerine görüşlerini çoğunun yaptığı gibi dünden bugüne değil, bugünden düne giderek temellendirmektedir. Geçmişin yorumu ancak şimdinin bakış açısıyla yapılabilir. Ona göre, Tanzimat'la başlayan kültürel ikilik Cumhuriyet döneminde de devam etmiş, kültürel kopuşu hızlandırmıştır. Bunu aşmak için uygulanan bir takım tezler -aşırı pozitivist/Batıcı/aşırı universalist ve yeni ulusçu/ırkçı/partikularist ve 1940'lardan sonra uygulanan halkçılık/aşırı romantizm/sekülerizm, Anadolu/hümanizm ve Osmanlıcılık- tepeden inmeçi kültür politikaları olduğu için, toplumsal ve tarihsel gerçeği zorlayan tek yanlı, indirgemeci bir yaklaşımla, Türk kültürünün kökenlerinin Orta Asya, Osmanlı ya da Anadolu'da mı? olduğu, sorunu çözmekten ziyade kültürde ikiciliği körüklemiştir. Halbuki Yavuz'a göre yapılması gereken, içinde yaşadığımız toplumun, yapısal özelliklerini dikkate alarak geçmiş kültürlerle olan köklü bağlantılarını çıkarmaktır (1975: 11-17).

Cumhuriyet döneminin hızlı uluslaşma ve çağdaş uygarlığa bir an önce katılma süreci, Türk halkında geleneksel ve modern/laik kültürler arasında çatışmaya neden olmuştur. Bundan dolayı ulusal kültür konusu, Cumhuriyet sonrası modernleşme sürecinde Türk aydınının ilgi odağı olmuştur. Geleneksel ve modern değerler, ulusal kültür kavramının ilerici ve gerici kullanımlarını da beraberinde getirmektedir. Bu noktada Kongar, ulusal kültürü, "bir ulusun doğaya ek olarak ürettiği tüm maddi ve manevi değerleri yani kültürü, o ulusu, insanlık ile (farklarını unutmadan) kaynaştırmak için kullanmak tarihe, bilime uygun olduğundan 'ilerici' kullanımdır. Buna karşılık, bir ulusun maddi ve manevi değerlerini, o ulusu insanlık ailesinin dışına çıkarmak, ya da insanlığı küçük görmek için kullanmak, kültürün 'gerici' kullanımı" (Kongar, 1984: 15) noktasında Kongar, kültürün ilerici ve gerici yönüne işaret etmektedir. Bu sorunsalı aşmak için Atatürk, geleneksel kültürün karşısına, çağdaş ve ulusal bir kültür geçirmenin yollarını aramıştır (Çeçen, 1984: 20). Türkiye'nin iki yüz yıldır aşmaya çalıştığı uluslaşma ve ulusal kültür sorunu, tarihin değişik aşamalarında Doğu ve Batı, eski ve yeni, alaturka ve alafranga karşı karşıya geldiği halde, dinsel ve siyasal yayılmacılık yüzünden uzun süre gerçek bir sentez yakalayamadan yan yana yaşamıştır. Tarihte Rusya ve Japonya bu sentezi başarabildiği için bugün güçlü ülke konumundadır. Türkiye ve diğer İslam ülkeleri ise, bu sentezi başaramadıkları için az gelişmişlik zincirini kıramamaktadır. Türk toplumu, çağdaş Batı'nın emperyalist yüzünün dayatması sonucunda yönsüzlük duygusu yaşamaktadır. Tarihte ilk defa Atatürk, çağdaş Batı'nın emperyalist yüzünün yine Batı uygarlığının olanakları ile yok edilebileceğini göstermiştir. Atatürk'ün karşı olduğu uygar Batı değil, Emperyalist Batı'dır. O, emperyalist Batı ile savaşmış, ama Batı uygarlığını

benimsemiştir. Atatürk’e göre Batılılaşma, çağdaşlaşmaktan ve bir zihniyet değişiminden başka bir şey değildir. Atatürk’ün çağdaş uygarlığa ve bilime sık sık vurgu yapmasının nedeni budur. B. Akarsu’ya göre, bizim Batı karşısında sorunumuz bir kaç yönlü. Kimimiz Batı emperyalizmi ile Batı kültürünü birbirine karıştırıyor. Kimimiz de kültürle uygarlığın birbirinden bağımsız ayrı şeyler olduğu inancında direniyor. Bu sorunsallık aşılamadığı sürece Atatürk’ün “tek uygarlık tek kültür” dediği evrensel kültürle bütünleşme mümkün olmayacaktır.

Kavramsal Ayrışma – Bütünleşme Bağlamında Çağdaş Uygarlık Sorunu

Çağdaş uygarlığa ulaşmanın önemini vurgulayan Ülken, ulusal kültür konusunu çağdaş uygarlık süreciyle açıklar. Ona göre, “modern kültür karşısında kulaklarını tıkayanlarla onun köklerine inmeyi istemeyen ve yalnız yemişlerini devşirmekle işin çözülebileceğini sananlar, ya da kültürü medeniyetten ayırarak, eski ile yeni, nasyonal ile enternasyonal, Batı ile Doğuyu, kısaca iki ayrı dünya görüşünü hem ayırmak hem uzlaştırmak kabil olacağını sananlar, hatta kültür ve medeniyet ikiliğini kaldırmak için modernleşmeyi yalnız şekilde, teknikte ve ekonomik gelişmede gören ve bunun derin bir kültür paradoksunun asıl modern kültür seviyesine erişmedikçe ve bu faaliyete katılmadıkça elde edilemeyeceğini anlamayanlar... kültürün öz anlamına asla girememişlerdir. Uygarlığın her çağda ve her bölgedeki yaratıcı, üretici faaliyet olduğunu ve her çağda bu faaliyetlerden en güçlüsünün ötekilere rehberlik ettiğini, bir ülke veya bir ulus için modernleşmenin, bu yaratıcı-üretici faaliyet seviyesine erişmek olduğunu, bunun ise hiçbir zaman yaratıcı ulusların eserlerini almak, kültürün ürünlerini benimsemek, kısaca şekillerini almakla mümkün olamayacağını anlayamamışlardır” (Ülken, 1998: 113). Birbirleriyle derece farklılığı olan ancak, özde aynı kapıya çıkan modernleşme karşıtları ile onu basit bir uzlaştırma konusu olarak görenler, her iki durumda da, ya modern kültürün gelişmesinin önünü tıkamışlar ya da, özgün kültürel yaratıcılığı durduracak ölçüde diğer kültürlerle aşırı hayranlık beslemişlerdir.

Gökalp ve diğerlerinin, kültür-uygarlık ayırımına gelince, Ülken’e göre bu yapma ve gerçeklikten uzak görüş, iki ayrı dünyanın aynı zamanda yan yana yaşayabileceğini sanmaktan ileri gelen bir yanlışlığın kurbanı olmaktadır. Bu şekilde kültürün, birbirinden bağımsız iki ayrı formu düşünüldüğünde ne bağımsız olarak gelişebilmekte, ne de birbirini etkileme imkanı bulabilmektedir. Halbuki gerçek kültürde sanatı, hukuku, ahlakı, felsefeden ve bilimden ayırmanın olanağı yoktur (Ülken, 1998: 114). Ülken’e göre bunların hepsi ulusal ve hepsi uluslararasıdır. Bir Akdeniz veya Avrupa kültüründe bütün bu kurumlar, bütün bu çevrenin ulusları tarafından işlendiği için bu kültür ve çevreye göre uluslararası, uluslardan her birine göre de ulusaldır. Sanatçısını, ahlakçısını, hukukçusunu, filozofunu ulusal, bilim adamını uluslararası sayan bir kültür çevresi olamaz. Ülken’e göre, bilim ve tekniği Batıdan alalım, fakat ahlakımızda, hukukumuzda şarklı kalalım, sanatımız, felsefemiz ulusal olsun diyemeyiz. Böyle bir piyasanın olmadığını söyleyen Ülken, çağdaş ve bileşik etkinlikleri olan bir uluslar düzeyinden söz etmektedir. Atatürk’ün de işaret ettiği bu uygarlık düzeyine ancak, yaşamın her alanında üreterek girilebilir. Bu

değerlere hiçbir katkı sunmadan sadece almak ulusu bir yere götürmez. Bu katkıyı sağlayacak olan belli bir dünya görüşü ve zihniyettir (Ülken, 1998: 115). Bu zihniyete sahip olunamayınca, uygarlık düzeyini tutturabilmek çok zor görünüyor. Bu durumda Atatürk'ün Türk ulusunun önüne koyduğu hedefe ulaşmak, sadece bir ütopya olarak kalmaktadır.

Kültür-medeniyet ayrımını Atatürk de gereksiz bir zorlama olarak görmektedir. Bu konuda yaptığı bir konuşmada “medeniyeti harstan ayırmak güçtür ve lüzumsuzdur. Kültür bir toplumun devlet hayatında –yönetim, hukuk, siyaset-, fikir hayatında –ilim, içtimaiyat, güzel sanatlar-, iktisadi hayatta –endüstri, ulaştırma-, yapabildiği şeylerin tamamıdır” (İnan, 1968: 276) demiştir. Atatürk “Türkiye Cumhuriyetinin temeli kültürdür” derken anlaşılması gereken, çağdaş uygarlığa ulaşmada hareket noktası olarak toplumsal dinamizmin temelini kültüre dayandırmasıdır. O halde kültür, insani bir tavır olarak okumak, anlamak, görebilmek, görebildiğinden mâna çıkarmak, intibah almak, düşünmek, zekayı terbiye etmektir. Anlaşılmalıdır ki kültür insana özgüdür. İnsanın mutluluğu ve toplumun refahı için en kısa zamanda uygarlık dünyasında yerimizi almalıyız. Dış dünyaya gözümüzü kapayıp kendimizi soyutlayamayız demektir. Atatürk bir başka konuşmasında değişik ülkeler vardır, ama tek bir uygarlık vardır. Ulusun ilerlemesi için bu uygarlığa katılmak gerekir. Atatürk, böylece Türkiye'nin çağdaşlaşma hedefini göstermiş olmaktadır.

Ancak, çağdaşlaşma ya da çağdaş uygarlık düzeyine hangi yollardan ulaşılabileceği konusunda Türk insanının zihni bulanıktır. Tanzimat'tan bugüne Türk toplumunun çağdaşlaşma talebi, kendi istenci dışında, hep tepeden inme uygulamalarla gerçekleştiğinden birbiriyle çatışan ikici tarih tezleri ulusal kültüre yön vermeye çalışmıştır. Yukarıda Türkçü-İslamcı tarih tezleri ile Batıcı-laik tarih tezlerinin ulusal kültür üzerine yaklaşımları ele alınmıştır. Her iki tarihi tezin de, kültür sorunlarına yaklaşımı, uygarlığın bir yönünü ele alıp diğerini dışta bırakması sonucu çağdaş bir sentez sunmaktan geri kalmışlardır. Türkçü-İslamcı çevrelerin, tarihe ve manevi değere aşırı vurguda bulunarak bugünü ihmal etmeleri, Batıcı-laik çevrelerin de Cumhuriyet öncesi Türk tarihini yok sayarak bugüne aşırı vurgu yapmaları, ulusal kültürde süreklilik değil, tam tersine kopmalara neden olunmuştur. Türkiye'nin bugün de sürmekte olan ulusal kültür sorunlarını aşmak için tarihi deneyimlerden mutlaka yararlanılmalı ve kültürde süreklilik sağlanmalıdır.

Atatürk bu sorunlar ışığında kültürel gelişmeyi bir uygarlık ya da uygarlaşma sorunu olarak görmektedir. Bir taraftan uluslararası kalkınma yarışında geride kalmamak için çabalarken, diğer taraftan kendimize özgü değerlere de bağlı kalmamız gerektiğini bildirmektedir. Böylece geçmişten kopmadan geleceğe uzanmak söz konusu olabilmektedir. Değişen dünyada yeni gelişmelere ayak uydurmak genellikle kültürümüzden kopmayı beraberinde getirmektedir; bu ise tehlikelidir. Benliğimizi kaybetmek demektir (Sayılı, 1984: 327). Bağımsızlığımızı yeni kazanmış bir ulus için bu kaygılar yerinde ve anlaşılır. Atatürk, milli kültürümüzde kendimize ait özel çizgilerin silinmemesi gerektiğini vurgulamış, kendi benliğimizden fedakârlık yapmaktan ve körü körüne taklitçiliğe sapsmaktan kaçınmamızı öğütlemiştir. Atatürk, 1921 yılında Bursa'da

topladığı Milli Eğitim Kongresinde, eğitim programı üzerine yaptığı bir konuşmada, “eski devrin hurafelerinden, bize özgü vasıflarımızla hiç de münasebeti olmayan yabancı fikirlerden, Doğu’dan ve Batı’dan gelebilecek tüm etkilerden tamamen uzak, milli ve tarihi seciyemizle uyumlu bir kültür kastediyorum. Çünkü milli dehamızın tam bir şekilde gelişmesi ancak böyle bir kültür ile sağlanabilir. Herhangi bir ecnebi kültürü, şimdiye kadar takip olunan yabancı kültürlerin zararlı neticelerini tekrar ettirebilir. Kültür, ‘harâset-i fikriye’ -düşünsel/entelektüel kültür- si, milletin seciye -karakter-si ile orantılıdır, uyum halindedir” (Sayılı, 1984: 328) demiştir. Atatürk ‘harâset-i fikriyye’ sözü ile tarih, toplumbilim gibi kültürün düşünsel yönüne ağırlık vermektedir. Buradan hareketle diyebiliriz ki Atatürk, milli kültürün kendine özgü renklerinin olduğunu ama, bunların bile genel kültürün içinde değişmez, statik ele alınamayacağını, geleneklerin içinde sıkışıp, yerinde saymanın tehlikeli olduğunu belirtir.

Atatürk, ulusal kültür konusunda bilime, ayrı bir önem verir. Kültürde ve uygarlıkta ilerlemenin itici gücünün bilim olduğuna inanır. Ulusal kültürü/Cumhuriyet Türkiye’sini çağdaş uygarlığın üstüne çıkarmaktan anlaşılması gereken budur. Kültür kavramına tarihsel yaklaşım, onun tarihin belli bir dönemini kapsayan tamamlanmış, statik bir algılamayı engellemektedir. Aksi durumda kültürel gelişimin değişik tarihsel evrelerini küçümseme, insanlığın kültürel yaşam biçimlerinin en ilkelinden en gelişmişine doğru ilerlemelerini görmezlikten gelme çelişmesine düşürebilir. Tarihin dinamik bir unsuru olarak kültür, bütün çağlar için geçerlidir. İnsan dış dünyayı değiştirmekle kalmıyor, aynı zamanda kendisini de değiştiriyor. İnsanın evrenselliğini belirleyen de bu tarihsel gelişimin kendisidir. O halde insanın doğal ve toplumsal koşulları, onun tamamlanmamış bir olanak alanıdır.

Kültür kavramı, değerler alanı olarak düşünüldüğü kadar, aynı zamanda tek tek bireylerin bilgi birikimlerinin sonucu olarak uzmanlaşmış bilgilerin toplamıdır. Bu haliyle kültürün tüm unsurları ayrılmaz parçalar olarak birbirini destekleyici ve bütünlüleyici olmak durumundadır. Bu bağlamda ulusal kültürü, ulusal ve uluslararası, yerel ve evrensel, maddi ve manevi, kültür ve uygarlık ayrımında ele almak, kültürün bir yönünü dar sınırlarına hapsedmek olur. Kültür, çağdaşlaşma sürecinde olan bir toplumun en dinamik unsurudur. Bunun bilincinde olarak çağdaş uygarlık düzeyine çıkmak olarak hedeflenen de, ulusal kültürün uygar dünyaya açılması sorunudur. Eyuboğlu Uygarlığı, tüm insanlığın ortak ürününün bir birikimi olarak görmektedir. Eğer uygarlık yeterince anlaşılmasa özellikle geri kalmış toplumlarda, en kolay, en ucuz yarar sağlayan, emeksiz kazanç getiren bir olanaklar ortamı olarak anlaşılır. Bu tıpkı Gökalp’ın “Batı’nın bilimini, tekniğini alalım, törelerini bırakalım” anlayışına benzemektedir. İşine geleni almak olan bu yaklaşım ilk bakışta olumlu gibi görünse de yersiz ve aldattıcıdır. Çünkü uygarlık bir bütündür. Bir bölümü alınıp bir bölümü atılmaz. Uygarlık bir anlayış ortamıdır; bir buluş, bir düşünce alanıdır. Onun içine girilir ya da uzağından geçilir. Uygarlık tıpkı sindirim sistemi gibidir. Doğası ve kendi istenci gereği neyi sindireceği ve neyi sindirmeyeceğini kendisi karar verir. Bu onun yapısı, çalışma düzeni gereğidir.

Kendisine yabancı olanı kusar, uygun olanını sindirir, özümser (Eyuboğlu, 1990: 256).

Osmanlı Devleti'nin, dünya egemenliği iddiası bir dönem sonra, bazı gelişmelerin de aleyhine işlemesiyle, Batı karşısında gerilemeye başlıyor. Bunun sonucu olarak yaşadığı sorunları aşmak ve her şeyin aleyhine işlediği koşulları tersine çevirebilmek için, zorunlu olarak Batılılaşmayı çıkış yolu olarak görmüştür. Bu tercih, Cumhuriyet döneminde de devam etmiş, genç Cumhuriyet yönünü, Batılılaşma politikalarına göre belirlemeye çalışmıştır. Ancak bu politikaların içeriği ve yönelimi konusunda yaşanan ikilik, farklı tutumlar, bugünde devam etmektedir. Türkiye'nin uygarlık tarihindeki yeri ve bugünkü konumu henüz belli değildir. Batı'dan bakınca ne kadar Doğuluyuz. Doğudan bakınca ne kadar Batılıyız. Belki soruna bu şekilde de bakmamak gerekir. Batıya rağmen Batılılaşma ya da Batıyı reddetme noktasında yapılan tartışmalar bir çok nedene dayandırılabilir. Bunlardan biri, modernliğin Batının tekelinde olmayışı ya da olmaması gerektiği, diğeri de nesnel koşullarda kabulüne dayanmasıdır. Tarihsel süreçte Doğu-Batı ayrımı/çatışması nedeniyle duyulan tepki ya da özgüven sorunu –Osmanlı'nın Batı'ya göre ileride olduğu dönemlerde bu sorun yoktu- bu karşı duruşta etkili olmuştur.

Dünyanın farklı yerlerinde ve farklı dönemlerinde, değişik uygarlıklar kurulmuş, bunlar arasında sadece öncelikler değişmiştir. Görünürde uygarlıklar arası rekabet olarak görülen Doğu-Batı çatışmasının art alanında başta sömürgeleştirme olmak üzere pek çok neden önemli rol oynamıştır. Örneğin, antik Yunan-Roma ve İnan arasında siyasi egemenlik mücadelesinde biri Batı'yı, diğeri Doğu'yu temsil etmiştir. Daha sonraları haçlı seferlerin sonucu olarak Hıristiyan Batı ile İslam dünyası/Türkler arasındaki kutuplaşma ve çatışmalarda aynı kategoride değerlendirilebilir. Ancak bu çatışmalar karşılıklı kültürel etkileşimi de sağlamış ve bu anlamda tek bir özgün medeniyetten söz etmek mümkün değildir. Bu kültürel temaslar sonucunda İslam dünyasında başlayan tercüme faaliyetleri, antik Yunan'ın birikimlerinden de yararlanılarak İslam medeniyetinin en parlak döneminin yaşandığı bilinmektedir. Özellikle Farabi, İbn-i Sina, İbn-i Rüşd gibi filozofların katkılarıyla oluşturulan felsefi gelenek sadece İslam dünyasını değer, İspanya üzerinden tüm Batıyı etkilemiştir. Batının Doğudan aldığı bu kültür aşısı sayesinde bin yıl süren ölü toprağını üzerinden atabilmiştir. Batının etkilendiği bu kültür sentezine 12. yüzyıl Rönesans'ı da denilmektedir. Bu entelektüel/düşünsel kalkınma süreci bir "Doğululaşma hareketi"dir. Daha sonraki süreçte Osmanlı-Batı rekabetinde üstünlük bu sefer Batıya geçmiş ve bunun sonucunda Osmanlı'nın takip ettiği siyaset Batılılaşma olmuştur. Bunda çokta şaşılacak bir şey yoktur. Çünkü uygarlıklar tarihine bakıldığında çok değerşik bölgelerde, değerşik adlarla uygarlık bayrağını taşıyanlar olmuştur. Aynı zamanda bu uygarlıklar kendisinden sonra gelebilecek diğer uygarlıklara rehberlik etmiştir. Bu anlamda Osmanlı'nın Batılılaşma hareketi, yeni bir ulusun doğuşuna, temellerinin atılmasına yol açmıştır. O nedenle bizim Batılılaşma çabalarımız uygarlık ve kültürel gelişme bakımından önem taşımaktadır. Belki Rusya ve Japonya gibi ülkeler bize göre daha enerjik davrandıkları için daha başarılı olmuşlardır. Sonuç olarak tarihte, daha çok

düşünsel kültür unsurlarında olmak üzere sürekli bir etkileşim yaşanmıştır. Daha önce İslam dünyasının antik Yunan’dan etkilendiğini ve İslam’ın da günümüz Avrupa’sını etkilediğini söylemiştik. Halbuki tarihte, Yunanlıları etkileyen de büyük ölçüde Mısır ve Mezopotamya uygarlıkları olmuştur (Sayılı, 1991: 443-453).

Türkler’in üç kültür çevresinin etkisinde kaldığı bilinmektedir. Batı kültürü bunun son halkasıdır. Batı kültürünün bir takım temelleri Anadolu’dadır. Atatürk’ün Anadolu ile ilgilenmesi, “Türk tarihini bir hanedan tarihinden çıkarıp” içinde yaşanan toprakların kültür katlarına kadar inmesi birazda bundandır. Batılılaşmayla ilgilidir. M. Gökberk’e göre, bizi Batı’ya bağlayan üzerinde yaşadığımız toprakların tarihsel kültür kodlarıdır. Ona göre, “Anadolu bizim son ülkemiz, başka yere gidecek değiliz. Bu toprağı, coğrafyasıyla olduğu kadar tarihiyle de çok iyi bilmemiz gerek. Hem onun kültür katları üzerinde otur, hem de bundan bana ne de. Nasıl deriz bunu, ne hakla deriz? Biraz bilinci olan bir toplum böyle bir şeyi nasıl söyleyebilir? Bu değerleri bırakıp toplumumuzun değerlerini, Arabistan topraklarında, daha uzak yerlerde aramak, olacak şey değildir” (Gökberk 1986: 52). Gökberk’in bu ifadeleri, Türkçü-İslamcı kültür kodlarına da yanıt niteliğindedir. Ona göre, Yunan mucizesi birden bire ortaya çıkmış değildir. Anadolu’dan Batı’ya yapılan ışınlarla olmuştur. O nedenle bugünkü bilimsel felsefenin bu topraklardan çıkması bizim açımızdan bir şans olduğu kadar bir sorumluluk da yüklüyor, onu benimsemeye zorluyor. Uygarlaşma hedefine ulaşmak için Anadolu uygarlıklarının önemi tarihsel bir miras olarak iyi kavranmalıdır. Ancak bu tarihsel bilinç bizi dünyaya taşıyacaktır. Yoksa çoğunun iddia ettiği gibi Türk tarihi, Orta Asya ve İslamlıktan ibaret değildir. O nedenle hiç bir kültür, yalnızca kendisi değildir. Birbirinin okuluna gitmeyen kültürler çabucak büzülüp güdükleşir. Nitekim yukarıda farklı kültürlerin etkileşiminden doğan önemli tarihsel başarılar vurgulanmıştı. Böylece Türk kültürü de, kültürler içinde bir kültür olarak kendinde farklı uygarlıkların ışmasını bulur.

Uygarlıklar arasındaki kültür temaslarının ağırlık noktası düşünsel kültürdedir. Bu kültür alanı çeşitli uluslar arasında özsel olarak büyük farklılıklar göstermez. Sorun, kültür ile uygarlık karşıtlığını kaldırmaktır. Böylece, sadece var olan kültürü tüketmek değil, kültür üreticisi olarak evrensel kültüre ne tür katkı sunmak gerekir. Bundan dolayı bu türden kültürel temaslar, özünde toplumların kendi kültürlerinden temel sorunlarda kopmalarını, kendi kültürlerinin temel unsurlarına yabancılaşmaları sonucunu doğurmaz. Bu gibi kültür temaslarında bilinçsiz öykünmecilik, ister istemez geri planlarda kalır (Sayılı, 1991: 336). Çünkü, genel kültürün çok önemli ve geniş bir kesimi entelektüel veya düşünsel kültür kesimidir. Ulusların ortak malı olarak, dil ve ulus sınırlarını aşar. Bu nedenle evrenseldir. Böyle olunca bu kültürden bilinçli bir şekilde yararlanmak, kendi öz kültürüne, ulusal kültüre yabancılaşma söz konusu değildir. Bir kültür, diliyle, ürünleriyle, töreleriyle olduğu gibi alınırsa ancak o zaman kendine yabancılaşmadan söz edilebileceğini söyleyen B. Akarsu, oysa biz Batılı düşünüşün temellerine inip, kendi dilimize ve kendi tarihimize dayanarak kültür alanımızı genişletmek istiyoruz demektedir (bkz. Kaynardağ

1986: 192). Kültür alışverişiyle ne uluslar ulusallıklarını, ne de bireyler bireyselliklerini yitirebilirler. Nitekim, tarihte tüm uygarlıklar bu tür temaslar sonucu doğmuştur. Güvenç'e göre, "her toplum ortak kurum ve benzer değişkenlerden kendine özgü, yepyeni bütünler oluşturur. Bu sentez biriciktir, millidir,  zg nd r" (1985: 115). Eř deyişle uluslar, benzer malzemeden değişik sanat eserlerini yaratan sanatlara benzer. Güvenç'in bildirdiğine göre, dünya üzerinde tüm kültürlerin %90'nı ortak kökenlidir. Uluslar, toplumlar bunu kalıplaştırır, biçimlendirir. Dünya üzerinde bu Şekilde on bini aşkın kültür vardır. Dolayısıyla kültürleşme (acculturation) sonucu özgün kültür yok olmamakta ya da, bozulmaya (aculturation) yüz tutmamaktadır. Batı'nın beş yüz yıla yakın sürede geçirdiği evrimleşme sürecini, Türk toplumu kısa sürede aşmaya çalışmaktadır. Bu hızlı geçişin mutlaka bir takım sancıları olmaktadır. Bugün Türk toplumunun yaşadığı sorunlar, değişime yeterince ayak uyduramamasından, değişimi yeterince  z mseyemeyişinden kaynaklanıyor. Yoksa kültürel etkileşimin bozucu etkisinden değil. O halde uygarlık tarihinde "Doğululaşma" ya da "Batılılaşma" gibi kültürel temaslar söz konusu olduğuna göre, Osmanlı'nın özellikle 18. yüzyıldan itibaren başvurduğu Batılılaşma hareketleri yadırganmamalıdır. Kaldı ki, Türk Toplumunda Batılılaşma hareketi, Doğu kültüründen tamamen bir kopuş, Batıya her Őeye rağmen yaslanma olayı değildir. Eğer uygarlık alanında bir ülkenin önünde önemli ölçüde yol almış bir örnek varsa, onu görmemek, olası değildir. Nitekim Atatürk bunun farkında olarak, 27 Ekim 1922'de Bursa'da öğretmenlere yönelik konuşmasında "... bu hayat ancak ilim ve fen ile olur. İlim ve fen nerede ise oradan alacağız ve her ferd-i milletin kafasına sokacağız... ilim ve fen için kayıt ve Şart yoktur... hiç bir delil-i mantıkiye istinat etmeyen bir takım anelerin, akidelerin muhafazasında ısrar eden milletlerin terakkisi çok güç olur; belki de hiç olmaz" (Par ve  nen, 1981: 193). diyerek toplum ve ulus yaşamında bilim ve tekniğin önemini vurgular. Atatürk, bilim dışında başka bir yola aramanın cahillik, gaflet ve doğru yoldan ayrılmak olduğunu söyler. Atatürk, ulusal kültürün düşünsel yönüne verdiği önemden dolayı her konuşmasında, kültürün dinamik yönüne vurgu yapmaktadır. Atatürk'e göre kültür, geliştirilmeli ve sürekli kılınmalıdır, aksi durumda herhangi bir aşamada dondurulup bırakılırsa uygarlık oluşturmak zorlaşır demektedir. 30 Ağustos 1924 yılında Dumlupınar da yaptığı konuşmada, "Efendiler... medeniyet yolunda yürümek ve muvaffak olmanın Şart-ı hayattır... Asırlık köhne zihniyetlerle, maziperestlikle muhafaza-i mevcudiyet mümkün değildir"(1959: 181). İşte bundan dolayı Doğu ile Batı arasında bir tercih yapmak tartışmasından ziyade çağın gerisinde kalmamak kaygısı üzerinde meseleye yaklaşmak gerekmektedir. Çünkü, uygarlığın gücü karşısında direnme boşunadır. Bu gücün karşısında Ortaçağ zihniyetleriyle, ilkel hurafelerle yürümeye çalışan uluslar yok olmaya mahkumdur (1959: 212). Öte yandan Atatürk'ün 1926 yılında Vatan gazetesinde yayınlanan Şu sözler uygarlığın gücünü vurgulaması bakımından önemlidir. "Uygar olmayan insanlar, uygar olanların ayakları altında kalmaktan kurtulamazlar. Uygarlık  yle bir ışıktır ki, ona ilgisiz kalanları yakar, yok eder.  lke mutlaka ağdaş, uygar ve yeni olacaktır. Bizim için bu hayat davasıdır. Halk refah içinde, bağımsız, zengin olmak istiyor. Türk milletinin gelişmesine yüzyıllardan beri set çeken engelleri

kaldırmak ve hayatımıza çağdaş uygarlığın yasalarını ve araçlarını vermek için harcadığımız çabaların ulusun genel beğenisiyle karşılandığı kesindir” (Par ve Önen, 1981: 192).

Atatürk’ün gösterdiği çağdaş uygarlık düzeyine ulaşma hedefi, geline mesafe itibariyle küçümsenemez. F. Rıfkı Atay, “biz ilim kafası ile bilmiyorduk. Tefekkür kafası ile düşünmüyorduk. Fakat, Tanzimat’tan beri hiç olmazsa mukayese yapma imkanları elde etmiştik. Bir karar vermek lazımdı. Bu kararı veremiyorduk. Mustafa Kemal bu kararı vermişti” (Atay, 1980: 392) Artık bundan sonra çağdaş uygarlık yolunda yapılması gereken ne varsa yapılacaktır. Hilafetin kaldırılışından yazı devrimine kadar tüm değişiklikler, beş yıl gibi kısa zamanda uygulamaya kondu. Yapılan devrimler, çağdaşlaşmayı engelleyen, ilerlemenin önünü tıkayan tüm engelleri kaldırmak içindir. Artık bundan sonrası eğitim sorunudur (Atay, 1980: 446). Atay’a göre, uygarlık mücadelesinin kesin zaferi, Cumhuriyetin kuruluş aşamasında gerçekleştirilen medeni kanun ve laiklikle kazanılmıştır. Türkiye’nin çağdaş toplum olarak gönenmesi ve insanca yaşayabilmesi için, halk iyi bir eğitimden geçirilmeliydi. Ancak Atay’a göre bu, özellikle nitelik bakımından yeterince başarılabilirdiği söylenemez. Gerçi, iyi bir eğitim konusunda objektif ölçütler ideolojik kaygılardan dolayı henüz oluşturulamadığı gibi, farklı kesimlerin eğitimden farklı beklentileri, sorunları daha da derinleştirmiştir. Bu sorunlar Türk toplumunun geleneksel yapısında önemli çözümlere neden olmuş, kültürel –etnik, dinsel, siyasal vb.- çatışmalar toplumsal yaşamın bir parçası olmuştur. Bu tür çatışmalar, kültürün dinamik yapısının doğal sonucu olarak görülebilir. Ancak bu dinamizm, sağlıklı bir senteze ulaştırılabildiği ölçüde ulusal başarıdan söz edilebilir.

Ulusal kültürün ayırıcı, karakteristik özellikleri –dil, tarih, müzik, güzel sanatlar gibi- diğer uluslarla olan farklılığın göstergeleridir. Bu alanda yapılan değişiklikler ulusal kültürün gelişim dinamiklerinden kopuk olmamalıdır. Atatürk, ulusal kültürün ayrılmaz özelliği olarak gördüğü “milli his”, “milli vicdan”, “milli şuur”, “milli deha” gibi kavramlara sık sık vurgu yaparak, diğer uluslarda az rastlanılan konukseverlik, çalışkanlık, cesaret, insan sevgisi ve saygısı gibi erdemlerin, Türk ulusunun önemli özellikleri olduğu ve korunması gerektiğini söyler. Fakat, bununla birlikte Atatürk, ulusal kültürün bu özel alanlarında da büyük gelişmelerin gerçekleşebileceğinden söz eder. Yani, ulusal kültürün bu alanlarında da, geleneklerin belli bir düzeyinde saplanıp kalma ya da genel olarak yerinde sayma söz konusu olmamalıdır.

Kısaca Atatürk, ulusal kültürü, genel kültür öğelerinin toplamı olarak düşünmekte ama daha çok entelektüel/düşünsel kültüre ağırlık vermektedir. Bu bağlamda kültür, durağan bir yapı değil, geliştirilmesi gereken bir uygarlaşma sürecidir. Atatürk’ün “çağdaş uygarlığın üstüne çıkmak” olarak gördüğü hedef, ulusal kültürün bu özelliğidir. Atatürk ayrıca, uygarlık ile kültürü birbirine denk saymaktan başka, bir çağın uygarlığı dendiği zaman o çağın en yüksek uygarlığının kastedilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bu uygarlığa ulusal kimlik kazandırmak için, ulusal uygarlık yerine, ulusal kültür kavramı kullanmıştır. Ancak, uygarlığı evrensel içeriğinden dolayı, çağdaş kültür düzeyi ile değil, çağdaş uygarlık düzeyi ile karşılaştırmıştır.

Sonuç

Sonuç olarak denilebilir ki, Türkiye, Doğu ve Batı kültürleri arasında etkileşimin en yoğun yaşandığı tarih hazinesidir. Ona bu olanağı, yaşadığı coğrafya sunmaktadır. Anadolu uygarlığı, binlerce yıldır tarihi birikiminin taşıyıcısı olarak, üzerinde barındırdığı kültürlerin bileşkesinden yeni ve parlak bir uygarlık kurabilir. Yeter ki sahip olduğu kültürel birikimin farkına varabilsin ve onu, çağdaş uygarlığın özüne uygun olarak aklın ve bilimin ışığında yeniden yorumlayabilsin. Kaldı ki, ulusal kültür sorunları üzerine tartışmalar, uygarlık sürecinin dışında tutulduğunda tarihsel kopmalara neden olmaktadır. Çünkü, tarihin belli bir dönemle sınırlandırılarak ele alınması ve Türk Devriminde yaşanan sapmalar nedeniyle bu kopmalar kaçınılmazdır. Bu bağlamda ulusal kültürü ne sadece geçmişte, ne de sadece gelecekte aramak yerine, geçmişten geleceğe uzanan kültürel birikimde ve süreklilikte aramak gerekir. Ancak o zaman gelişmiş bir tarih ve ulus bilinci yaratılabilir. Ulusal kültürün geleceğini tek başına tarih de belirlemeyeceğine göre, bugünden tarihe yön vermek gerekir. Çünkü, tarihi yapan insanların kendileridir. O halde ulusal ölçekte yapılması gereken, özgün ve çağdaş bir kültürel sentezi oluşturmaktır.

Kaynakça

- ANDAY, M. Cevdet. (1988), “Cumhuriyet Yılları ve Kültür”, **75 Yılım İçinden 22 Yazardan Seçmeler**, İç., (Yay. Haz. Ahmet Oktay), Yky, İstanbul, Ss.13-16.
- ATATÜRK’ÜN SÖYLEV VE DEMEÇLERİ** (1959), Cilt II, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara,.
- ATAY, Falih Rıfkı. (1980), **Çankaya**, Bateş Yayınları, İstanbul.
- ATTİLA, İlhan. (1996), **Aydınlar Savaşı**, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- AVCIOĞLU, Doğan. (1969), **Türkiye’nin Düzeni**, Bilgi Yayınları, Ankara.
- ÇEÇEN, Anıl. (1984), **Kültür ve Politika**, İstanbul.
- EYUBOĞLU, İsmet Zeki. (1990), **Uygarlığın Çıkmazları**, Uygarlık Yayınları, İstanbul.
- EYUBOĞLU, Sabahattin. (1967), “Gelenekler Üstüne”, **Denemeler** , İç., Çan Yayınları.
- GÖKALP, Ziya. (1972),**Türkçülüğün Esasları** (Haz. Mehmet Kaplan), Türk Kültürü Yayınları.
- GÖKBERK, Macit. (1980), **Değişen Dil Değişen Dünya**, Çağdaş Yayınları, İstanbul.
- GÜLEÇ, Cengiz. (1992), **Türkiye’de Kültürel Kimlik Krizi**, V Yayınları, Ankara.
- GÜNYOL, Vedat. (1986a), “Çağdaşlık ve Atatürk”, **Güler Yüzlü Ciddilik**, İç., Çağdaş Yayınları, İstanbul.

- GÜNYOL, Vedat. (1986b), “Softalık”, **Güler Yüzlü Ciddilik**, İç., Çağdaş Yayınları, İstanbul.
- GÜVENÇ, Bozkurt. (1985), **Kültür Konusu ve Sorunlarımız**, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- İLHAN, Attila. (1999), **Hangi Batı**, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- İNAN, Afet. (1968), **Atatürk Hakkında Hatıralar Belgeler**, Ankara.
- KAYNARDAĞ, Arslan. (1986), **Felsefecilerle Söyleşiler**, Elif Yayınları.
- KONGAR, Emre. (1999), **21. Yüzyılda Türkiye**, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- KONGAR, Emre. (1984), **Kültür Üzerine**, Çağdaş Yayınları, İstanbul.
- KÜÇÜKÖMER, İdris. (1969), **Düzenin Yabancılaşması – Batılılaşma**, Ant Yayınları, İstanbul.
- LEWIS; Bernard. (1991), **Modern Türkiye’nin Doğuşu** (Çev. M. Kıratlı), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- PAR, Arif Hikmet. M. Agah Önen. (1981), **Atatürk’ü Anlamak**, Serhat Yayınevi, İstanbul.
- SAYILI, Aydın. (1984), “Atatürk Milli Kültürümüz”, **Erdem**, Cilt 1, Sayı: 2.
- SAYILI, Aydın. (1991), **Mısırlılarda Mezopotamyalılarda Matematik, Astronomi Tıp**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- SİNANOĞLU, Suat. (1980), **Türk Hümanizmi**, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara.
- ŞAYLAN, Gencay. (1983), “Ulusal Kültür ile İlgili Bazı Notlar”, **Bilim Sanat**, İç., Sayı: 36.
- TANÖR, Bülent. (1998), **Kurtuluş – Kuruluş**, Çağdaş Yay., İstanbul.
- TANPINAR, A. Hamdi. (1998), “Asıl Kaynak”, **75 Yılın İçinden 22 Yazardan Seçmeler**, İç., (Yay. Haz. Ahmet Oktay), Yky.
- TUNÇAY, Mete. (1983), **Bilineceği Bilmek**, Alan Yayınları, İstanbul.
- TURHAN, Mümtaz. (1980), **Garphlaşmanın Neresindeyiz**, Bütün Eserleri 1, Yağmur Yayınları.
- TÜRKDOĞAN, Orhan. (1988), **Değişme-Kültür Sosyal Çözülme**, Türk Dünyası Araştırma Vakfı Yayınları, İstanbul.
- ÜLKEN, H. Ziya. (1998), “Modernleşme Çabaları”, **75 Yılın İçinden 22 Yazardan Seçmeler**, İç., (Yay. Haz. Ahmet Oktay), YKY.
- YAVUZ, Hilmi. (1975), “Felsefe Ulusal Kültür”, **Türk Kültürü Üzerine**, İç., Çağdaş Yayınları, İstanbul.